

Υπόθεση C-295/23

Σύνοψη της αιτήσεως προδικαστικής αποφάσεως κατά το άρθρο 98, παράγραφος 1, του Κανονισμού Διαδικασίας του Δικαστηρίου

Ημερομηνία κατάθεσης:

9 Μαΐου 2023

Αιτούν δικαστήριο:

Bayerischer Rechtsanwaltsgerichtshof (Γερμανία)

Ημερομηνία της απόφασης του αιτούντος δικαστηρίου:

20 Απριλίου 2023

Προσφεύγουσα:

Halmer Rechtsanwaltsgesellschaft UG

Καθού:

Rechtsanwaltskammer München

Προσεπικληθέντες:

SIVE Beratung und Beteiligung GmbH

Δικηγόρος Dr. Daniel Halmer

Αντικείμενο της διαφοράς της κύριας δίκης

Συμβατότητα με το δίκαιο της Ένωσης (άρθρα 49 και 63 ΣΛΕΕ, οδηγία 2006/123) της απαίτησης του γερμανικού δικαίου εταίροι σε δικηγορική εταιρία να είναι μόνο δικηγόροι και πρόσωπα που ασκούν εξομοιούμενα με αυτούς επαγγέλματα, οι δε εταίροι να δραστηριοποιούνται επαγγελματικά μέσω της δικηγορικής εταιρίας – σημασία ρητρών του καταστατικού της εταιρίας που αποσκοπούν στη διασφάλιση της διαχειριστικής ανεξαρτησίας, η οποία επιφυλάσσεται στους δικηγόρους που κατέχουν άδεια άσκησης επαγγέλματος.

Αντικείμενο και νομική βάση της αιτήσεως προδικαστικής αποφάσεως

Ερμηνεία του δικαίου της Ένωσης, άρθρο 267 ΣΛΕΕ

Προδικαστικά ερωτήματα

Υποβάλλει στο Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, δυνάμει του άρθρου 267 ΣΛΕΕ, τα ακόλουθα προδικαστικά ερωτήματα:

2.1 Συνιστά ανεπίτρεπτο περιορισμό του δικαιώματος της ελεύθερης κυκλοφορίας των κεφαλαίων που προβλέπεται στο άρθρο 63, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ το γεγονός ότι η νομοθεσία κράτους μέλους επιβάλλει την ανάκληση της άδειας άσκησης επαγγέλματος σε περίπτωση κατά την οποία

2.1.1 μερίδιο της δικηγορικής εταιρίας μεταβιβάζεται σε πρόσωπο που δεν πληροί τις ειδικές επαγγελματικές προϋποθέσεις που συνδέονται, κατά το δίκαιο του κράτους μέλους, με την απόκτηση εταιρικού μεριδίου; Σύμφωνα με αυτή, μερίδιο δικηγορικής εταιρίας μπορεί να αποκτήσει μόνο δικηγόρος ή μέλος δικηγορικού συλλόγου, δικηγόρος διπλωμάτων ευρεσιτεχνίας, φοροτεχνικός σύμβουλος, φορολογικός εκπρόσωπος, οικονομικός ελεγκτής ή ορκωτός λογιστής, πρόσωπο που ασκεί δικηγορικό επάγγελμα από άλλο κράτος, το οποίο έχει δικαίωμα παροχής νομικών συμβουλών στην εθνική επικράτεια, καθώς και δικηγόρος διπλωμάτων ευρεσιτεχνίας, φοροτεχνικός σύμβουλος, φορολογικός εκπρόσωπος, οικονομικός ελεγκτής ή ορκωτός λογιστής από άλλο κράτος που έχει λάβει άδεια άσκησης των εν λόγω δραστηριοτήτων στην εθνική επικράτεια, ή ιατρός ή φαρμακοποιός,

2.1.2 ένας εταίρος πληροί μεν τις ειδικές προϋποθέσεις του σημείου 2.1.1., πλην όμως δεν δραστηριοποιείται επαγγελματικά μέσω της δικηγορικής εταιρίας;

2.1.3 λόγω της μεταβίβασης ενός ή πλειόνων εταιρικών μεριδίων ή δικαιωμάτων ψήφου, οι δικηγόροι δεν έχουν πλέον την πλειοψηφία;

2.2 Συνιστά ανεπίτρεπτο περιορισμό του δικαιώματος της ελεύθερης κυκλοφορίας των κεφαλαίων που προβλέπεται στο άρθρο 63, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ το γεγονός ότι εταίρος ο οποίος δεν έχει δικαίωμα άσκησης επαγγέλματος κατά την έννοια του σημείου 2.1.1. δεν έχει δικαίωμα ψήφου, μολονότι το καταστατικό της εταιρίας περιέχει ρήτρες για την προστασία της ανεξαρτησίας των ασκούντων νομικά επαγγέλματα και των δικηγορικών δραστηριοτήτων της εταιρίας, οι οποίες διασφαλίζουν ότι η εταιρία εκπροσωπείται μόνον από δικηγόρους ως διαχειριστές ή πληρεξούσιους, ότι οι εταίροι και η συνέλευση των εταίρων απαγορεύεται να επηρεάζουν τη διαχείριση της εταιρίας με την παροχή οδηγιών ή εμμέσως με την απειλή δυσμενών συνεπειών, ότι οι αντίθετες αποφάσεις των εταίρων είναι άκυρες και ότι η υποχρέωση εχεμύθειας του δικηγόρου επεκτείνεται στους εταίρους και στα εξουσιοδοτημένα από αυτούς πρόσωπα;

2.3 Πληρούν οι περιορισμοί που αναφέρονται στα σημεία 2.1. και 2.2. τις προϋποθέσεις που προβλέπονται στο άρθρο 15, παράγραφος 3, στοιχεία α' έως γ' της οδηγίας 2006/123/EK (ΕΕ 2006, L 376, σ. 36, στο εξής: οδηγία σχετικά με τις υπηρεσίες), προκειμένου να δικαιολογηθεί ο περιορισμός της ελεύθερης παροχής υπηρεσιών;

2.4 Σε περίπτωση που το Δικαστήριο κρίνει ότι δεν θίγεται το δικαίωμα της προσφεύγουσας στην ελεύθερη κυκλοφορία των κεφαλαίων (σημεία 2.1. και 2.2.) και ότι δεν υφίσταται παραβίαση της οδηγίας σχετικά με τις υπηρεσίες (σημείο 2.3):

προσβάλλουν οι περιορισμοί που αναφέρονται στα σημεία 2.1. και 2.2. το δικαίωμα της πρώτης προσεπικληθείσας (S-GmbH) στην ελευθερία εγκαταστάσεως που προβλέπεται στο άρθρο 49 ΣΛΕΕ;

Σχετικές διατάξεις του δικαίου της Ένωσης

Συνθήκη για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ιδίως άρθρα 49 και 63

Οδηγία 2006/123/EK του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 12ης Δεκεμβρίου 2006, σχετικά με τις υπηρεσίες στην εσωτερική αγορά, ιδίως άρθρο 15

Σχετικές διατάξεις του εθνικού δικαίου

Bundesrechtsanwaltsordnung (γερμανικός ομοσπονδιακός κώδικας περί δικηγόρων), όπως ίσχυε έως τις 31 Ιουλίου 2022 (στο εξής: προϊσχύσας BRAO), ιδίως άρθρα 59a επ.

Bundesrechtsanwaltsordnung (γερμανικός ομοσπονδιακός κώδικας περί δικηγόρων), όπως ισχύει από την 1η Αυγούστου 2022 (στο εξής: νέος BRAO), ιδίως άρθρα 59b επ.

Συνοπτική έκθεση των πραγματικών περιστατικών και της κύριας δίκης

- 1 Αντικείμενο της διαδικασίας είναι η νομιμότητα της ανάκλησης από τον καθού, της άδειας άσκησης επαγγέλματος της προσφεύγουσας ως δικηγορικής εταιρίας.
- 2 Η προσφεύγουσα είναι δικηγορική εταιρία που λειτουργεί υπό τη μορφή της haftungsbeschränkte Unternehmergeellschaft (εμπορικής εταιρίας περιορισμένης ευθύνης, στο εξής: UG). Διαχειριστής και μοναδικός εταίρος της ήταν αρχικώς ο Daniel Halmer.
- 3 Με σύμβαση της 31ης Μαρτίου 2021, μεταβιβάσθηκαν στην S-GmbH, μια Gesellschaft mit beschränkter Haftung (εταιρία περιορισμένης ευθύνης, στο εξής: GmbH) κατά το αυστριακό δίκαιο, η οποία δεν κατέχει άδεια παροχής νομικών

συμβουλών ούτε στη Γερμανία ούτε στην Αυστρία. Παράλληλα, τροποποιήθηκε το καταστατικό της UG, προκειμένου να καταστεί δυνατή η μεταβίβαση εταιρικών μεριδίων σε κεφαλαιουχική εταιρία που δεν κατέχει άδεια άσκησης δικηγορικού επαγγέλματος και να διασφαλισθεί η ανεξαρτησία της διαχείρισης, η οποία επιφυλάσσεται στους δικηγόρους που κατέχουν άδεια άσκησης επαγγέλματος.

- 4 Με έγγραφο της 19ης Μαΐου 2021, ο καθού δήλωσε στην προσφεύγουσα ότι η μεταβίβαση των εταιρικών μεριδίων στην S-GmbH είναι παράνομη κατά τον προϊσχύσαντα BRAO, με αποτέλεσμα η άδεια άσκησης δικηγορικού επαγγέλματος της προσφεύγουσας να πρέπει να ανακληθεί εφόσον εμμένει στη μεταβίβαση των εταιρικών μεριδίων.
- 5 Με έγγραφο της 26ης Μαΐου 2021, η προσφεύγουσα δήλωσε στον καθού ότι εμμένει στη μεταβίβαση των εταιρικών μεριδίων. Ζήτησε την έκδοση απόφασης.
- 6 Με απόφαση της 9ης Νοεμβρίου 2021 ανακλήθηκε η άδεια άσκησης επαγγέλματος της προσφεύγουσας. Κατά της εν λόγω απόφασης στρέφεται η προσφυγή που ασκήθηκε στις 26 Νοεμβρίου 2021 ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου.

Κύρια επιχειρήματα των διαδίκων της κύριας δίκης

- 7 Η προσφεύγουσα ισχυρίζεται με την προσφυγή της ότι η ανάκληση της άδειας άσκησης επαγγέλματος θίγει τα δικαιώματά της. Η ανάκληση είναι, βέβαια, σύμφωνη με τις διατάξεις του προϊσχύσαντος BRAO, δεδομένου ότι η S-GmbH δεν ασκεί επάγγελμα που αναφέρεται στο άρθρο 59a του προϊσχύσαντος BRAO. Ωστόσο, η απόφαση είναι παράνομη, δεδομένου ότι οι εν λόγω διατάξεις προσκρούουν, μεταξύ άλλων, στο υπερέχον δίκαιο της Ένωσης. Η ανάκληση της άδειας άσκησης επαγγέλματος παραβιάζει, ιδίως, το δικαίωμα της προσφεύγουσας στην ελεύθερη κυκλοφορία των κεφαλαίων (άρθρο 63, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ), το δικαίωμα της S-GmbH στην ελευθερία εγκαταστάσεως (άρθρα 49 και 54 ΣΛΕΕ), τα δικαιώματα της προσφεύγουσας που απορρέουν από το άρθρο 15 της οδηγίας 2006/123, καθώς και τα δικαιώματα της προσφεύγουσας, της S-GmbH και του Daniel Halmer που απορρέουν από τα άρθρα 15 και 16 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης.
- 8 Ο καθού ισχυρίζεται ότι πρόκειται για κατασκευασμένη διαφορά. Η προσφεύγουσα δεν άσκησε δικηγορική δραστηριότητα. Λαμβανομένου υπόψη του εταιρικού της κεφαλαίου ύψους 100 ευρώ, δεν μπορεί άλλωστε να αναμένεται κάτι τέτοιο. Το πεδίο προστασίας της ελεύθερης κυκλοφορίας των κεφαλαίων δεν θίγεται. Η προσφεύγουσα δεν μπορεί να επικαλεσθεί την ελευθερία εγκαταστάσεως, δεδομένου ότι τα πραγματικά περιστατικά της υπόθεσης έχουν αμιγώς εθνικό χαρακτήρα. Κατά τα λοιπά, οι περιορισμοί που επέφεραν την ανάκληση της άδειας άσκησης επαγγέλματος δικαιολογούνται από το άρθρο 65 ΣΛΕΕ, καθώς και από το άρθρο 15, παράγραφος 2, στοιχείο γ', και παράγραφος 3, της οδηγίας 2006/123.

Συνοπτική έκθεση του σκεπτικού της αιτήσεως προδικαστικής αποφάσεως

Εθνικό νομικό πλαίσιο

- 9 Σύμφωνα με το γερμανικό δίκαιο, η άσκηση του δικηγορικού επαγγέλματος προϋποθέτει τη λήψη άδειας από τον δικηγορικό σύλλογο. Η άδεια χορηγείται σε φυσικά πρόσωπα που έχουν αποκτήσει τα προσόντα για την άσκηση του δικαστικού λειτουργήματος. Επιπλέον, μπορεί επίσης να χορηγηθεί άδεια σε εταιρίες και ενώσεις προσώπων για την από κοινού άσκηση του επαγγέλματος. Όσον αφορά τις δικηγορικές εταιρίες, το δίκαιο που ίσχυε κατά τον χρόνο της ανάκλησης της άδειας άσκησης επαγγέλματος, το οποίο είναι κρίσιμο για την επίλυση της προκείμενης υπόθεσης, προέβλεπε σημαντικούς περιορισμούς (άρθρα 59a επ. του προϊσχύσαντος BRAO). Σύμφωνα με το άρθρο 59a του προϊσχύσαντος BRAO, η από κοινού άσκηση του επαγγέλματος επιτρέπεται μόνο στα πρόσωπα που αναφέρονται στο σημείο 2.1.1 των προδικαστικών ερωτημάτων. Το άρθρο 59c του προϊσχύσαντος BRAO επιτρέπει, επιπλέον, την άσκηση του δικηγορικού επαγγέλματος μέσω δικηγορικών εταιριών υπό τη μορφή κεφαλαιουχικών εταιριών. Σύμφωνα με το άρθρο 59e, παράγραφος 1, του προϊσχύσαντος BRAO, εταίροι σε τέτοια δικηγορική εταιρία μπορούν να είναι μόνο δικηγόροι και οι επαγγελματίες που αναφέρονται στο σημείο 2.1.1. των προδικαστικών ερωτημάτων. Σύμφωνα με το άρθρο 59e, παράγραφος 1, δεύτερο εδάφιο, του προϊσχύσαντος BRAO, τα πρόσωπα αυτά πρέπει επιπλέον να δραστηριοποιούνται επαγγελματικά μέσω της δικηγορικής εταιρίας. Τέλος, τα πρόσωπα που δεν έχουν δικαίωμα άσκησης του επαγγέλματός τους σύμφωνα με το σημείο 2.1.1. των προδικαστικών ερωτημάτων δεν έχουν δικαίωμα ψήφου. Σύμφωνα με το άρθρο 59d του προϊσχύσαντος BRAO, εφόσον η δικηγορική εταιρία δεν πληροί τις προϋποθέσεις αυτές, δεν λαμβάνει άδεια άσκησης επαγγέλματος. Εάν οι προϋποθέσεις εκλείψουν εκ των υστέρων, ανακαλείται η άδεια άσκησης επαγγέλματος της δικηγορικής εταιρίας (άρθρο 59h του προϊσχύσαντος BRAO). Ο αρμόδιος δικηγορικός σύλλογος δεν έχει καμία διακριτική ευχέρεια ως προς το ζήτημα αυτό.
- 10 Από την 1η Αυγούστου 2022, τα άρθρα 59a επ. του προϊσχύσαντος BRAO αντικαταστάθηκαν από τα άρθρα 59b επ. του νέου BRAO. Οι νέες διατάξεις επεκτείνουν, βέβαια, τη δυνατότητα επαγγελματικής συνεργασίας για τους δικηγόρους και σε άλλα επαγγέλματα, πλην όμως η απαγόρευση συμμετοχής τρίτων προσώπων και η υποχρέωση άσκησης επαγγελματικής δραστηριότητας μέσω της εταιρίας εξακολουθούν να ισχύουν στις τροποποιημένες διατάξεις.
- 11 Λόγω της τροποποίησης του καταστατικού και της μεταβίβασης του 51 % των εταιρικών μεριδίων της UG στην S-GmbH, συντρέχουν πλείονες λόγοι για την (αναγκαστική) ανάκληση της άδειας άσκησης επαγγέλματος σύμφωνα με το γερμανικό δίκαιο:
- Η δικηγορική εταιρία έχει πλέον εταίρο που δεν ασκεί επαγγελματική δραστηριότητα κατά την έννοια του άρθρου 59a του προϊσχύσαντος BRAO.

- Κατά συνέπεια, ούτε η S-GmbH μπορεί να δραστηριοποιείται επαγγελματικά για λογαριασμό της δικηγορικής εταιρίας.
- Η πλειοψηφία των εταιρικών μεριδίων και των δικαιωμάτων ψήφου δεν ανήκει πλέον σε δικηγόρους.

Επί των προδικαστικών ερωτημάτων

Περιορισμός της ελεύθερης κυκλοφορίας των κεφαλαίων

- 12 Η έννοια της ελεύθερης κυκλοφορίας των κεφαλαίων καλύπτει όλες τις συναλλαγές που αφορούν χρηματικά ή φυσικά κεφάλαια και δεν συνδέονται άμεσα με την κυκλοφορία των εμπορευμάτων ή την παροχή υπηρεσιών. Στις συναλλαγές αυτές περιλαμβάνεται και η απόκτηση μεριδίων σε νομικό πρόσωπο ιδιωτικού δικαίου. Το πεδίο προστασίας της ελευθερίας εγκαταστάσεως θίγεται μόνον εάν ο αποκτών έχει την πρόθεση να διασφαλίσει την επιρροή του σε επιχείρηση μέσω της συναλλαγής. Το κριτήριο επ' αυτού είναι, ιδίως, το ποσοστό των αποκτούμενων εταιρικών μεριδίων και η διαμόρφωση του καταστατικού της εταιρίας (απόφαση της 20ης Σεπτεμβρίου 2018, EV, C-685/16, EU:C:2018:743). Βάσει των κριτηρίων αυτών, το δικαίωμα της ελεύθερης κυκλοφορίας των κεφαλαίων της προσφεύγουσας περιορίζεται. Η S-GmbH αποκτά, βέβαια, 51 εκ των 100 εταιρικών μεριδίων και, επομένως, πλειοψηφική συμμετοχή. Ωστόσο, το καταστατικό διασφαλίζει παρά ταύτα ότι η S-GmbH δεν μπορεί να ασκήσει κυρίαρχη επιρροή στην προσφεύγουσα.

Συμβατότητα των περιορισμών που επιβάλλουν τα άρθρα 59α επ. του προΐσχύσαντος BRAO με την ελεύθερη κυκλοφορία των κεφαλαίων

- 13 Τα άρθρα 59ε, 59α και 59η του προΐσχύσαντος BRAO περιορίζουν την ελεύθερη κυκλοφορία των κεφαλαίων της προσφεύγουσας. Οι εν λόγω διατάξεις απαγορεύουν την εκποίηση μεριδίων δικηγορικής εταιρίας σε τρίτα πρόσωπα. Η εκποίηση εταιρικών μεριδίων είναι δυνατή μόνον εάν ο αποκτών ασκεί επάγγελμα που αναφέρεται στο άρθρο 59α του προΐσχύσαντος BRAO, εάν δραστηριοποιείται μέσω της εταιρίας με την ιδιότητά του αυτή και εάν η πλειοψηφία των εταιρικών μεριδίων και των δικαιωμάτων ψήφου παραμένει σε δικηγόρους. Σύμφωνα με το άρθρο 59ε, παράγραφος 2, δεύτερο εδάφιο, του προΐσχύσαντος BRAO, ο εταίρος που δεν έχει δικαίωμα άσκησης ενός εκ των επαγγελμάτων που αναφέρονται στο άρθρο 59α του προΐσχύσαντος BRAO, δεν έχει δικαίωμα ψήφου. Οι διατάξεις αυτές θίγουν τα δικαιώματα της προσφεύγουσας.
- 14 Το αιτούν δικαστήριο αμφιβάλει ως προς το εάν η προσβολή αυτή της ελεύθερης κυκλοφορίας των κεφαλαίων μπορεί να δικαιολογηθεί βάσει του άρθρου 65 ΣΛΕΕ. Βεβαίως, το άρθρο 65, παράγραφος 2, ΣΛΕΕ επιτρέπει στα κράτη μέλη να θεσπίζουν ρυθμίσεις που αποσκοπούν στη διατήρηση της δημόσιας τάξης και ασφάλειας. Η ανεξαρτησία της παροχής νομικών συμβουλών, ο σεβασμός της αρχής της διαφάνειας και η ασφάλεια του επαγγελματικού απορρήτου έχουν

αναγνωρισθεί από το Δικαστήριο ως σκοποί που αφορούν τη δημόσια τάξη και ασφάλεια και μπορούν να δικαιολογήσουν τον περιορισμό της ελεύθερης κυκλοφορίας των κεφαλαίων (απόφαση της 2ας Δεκεμβρίου 2010, Jakubowska, C-225/09, EU:C:2010:729). Εντούτοις, το Δικαστήριο δεν έχει ακόμη αποφανθεί επί του ζητήματος εάν περιορισμοί στη συμμετοχή σε δικηγορική εταιρία, όπως οι προβλεπόμενοι στα άρθρα 59a, 59e, 59h του προΐσχύσαντος BRAO, είναι αναλογικοί για την επίτευξη των εν λόγω σκοπών. Με την απόφαση της 21ης Απριλίου 2005, Επιτροπή κατά Ελλάδας (C-140/03, EU:C:2005:242, σκέψη 34) το Δικαστήριο έθεσε, συναφώς, γενικές προϋποθέσεις. Σύμφωνα με την εν λόγω απόφαση, δεν επαρκεί η διαπίστωση ότι τα εθνικά μέτρα είναι, κατ' αρχήν, κατάλληλα για την επίτευξη του επιδιωκόμενου σκοπού δημοσίου συμφέροντος. Επιπλέον, οι επίμαχοι περιορισμοί δεν πρέπει να βγαίνουν πέραν του βαθμού που είναι αναγκαίος για την επίτευξη του επιδιωκόμενου σκοπού. Είναι αμφίβολο εάν οι περιορισμοί που προβλέπονται στα άρθρα 59a, 59e, 59h του προΐσχύσαντος BRAO είναι αναγκαίοι για τη διασφάλιση της ανεξαρτησίας του δικηγόρου.

- 15 Οι αμφιβολίες αυτές θα μπορούσαν να είναι δικαιολογημένες. Η ανεξαρτησία της δραστηριότητας των διαχειριστών και των πληρεξουσίων της εταιρίας ως δικηγόρων διασφαλίζεται από το γεγονός ότι το άρθρο 59f, παράγραφος 4, του προΐσχύσαντος BRAO απαγορεύει την άσκηση επιρροής από τους εταίρους επί των δικηγορικών δραστηριοτήτων, συμπεριλαμβανομένης της αποδοχής ή της απόρριψης ανάθεσης εντολής. Η ανεξαρτησία μπορεί να διασφαλίζεται περαιτέρω με διατάξεις του καταστατικού. Τέτοιες διατάξεις περιέχει το καταστατικό της προσφεύγουσας.
- 16 Η αναγκαιότητα του γενικού αποκλεισμού των τρίτων προσώπων που δεν ασκούν επάγγελμα που αναφέρεται στο άρθρο 59a του προΐσχύσαντος BRAO για τη διασφάλιση της ανεξαρτησίας των ασκούντων νομικά επαγγέλματα φαίνεται αμφίβολη. Ο κίνδυνος ένας εταίρος ή επενδυτής να ασκήσει επιρροή στη διαχείριση δεν εξαρτάται από το αν ο εταίρος ασκεί επάγγελμα που αναφέρεται στο άρθρο 59a του προΐσχύσαντος BRAO. Η οικονομική εξάρτηση των ασκούντων νομικά επαγγέλματα μπορεί να προκύψει κατά τον ίδιο τρόπο όταν πρόσωπο που ασκεί επάγγελμα που αναφέρεται στο άρθρο 59a του προΐσχύσαντος BRAO θέτει στη διάθεση της εταιρίας σημαντικό ποσό κεφαλαίου. Επίσης, η διάταξη δεν προστατεύει τον δικηγόρο από την οικονομική εξάρτηση από εξωτερικό επενδυτή ή σημαντικό εντολέα. Τουλάχιστον, όταν οι νομοθετικές διατάξεις που αποσκοπούν στη διασφάλιση της ανεξαρτησίας των προσώπων που ασκούν νομικά επαγγέλματα ενισχύονται, όπως εν προκειμένω, από διατάξεις του καταστατικού σχετικά με την προστασία της ανεξαρτησίας της νομικής κατάστασης των διαχειριστών και των εκπροσώπων τους, με αποτέλεσμα οι εταίροι να μην μπορούν να επηρεάσουν την επιχειρησιακή λειτουργία, δεν προκύπτει ότι τρίτοι μπορούν να προσβάλουν την ανεξαρτησία της παροχής νομικών συμβουλών σε μεγαλύτερο βαθμό απ' ό,τι οι εταίροι που ασκούν νομικά επαγγέλματα μέσω της δικηγορικής εταιρίας.

- 17 Η αρχή της αναλογικότητας του δικαίου της Ένωσης επιτρέπει περιορισμούς στις θεμελιώδεις ελευθερίες της Συνθήκης μόνον εφόσον οι περιορισμοί αυτοί εξυπηρετούν, με συνοχή και συστηματικότητα, έναν αναγνωρισμένο σκοπό που αφορά τη δημόσια τάξη ή το δημόσιο συμφέρον. Οι περιορισμοί πρέπει να μην εισάγουν διακρίσεις, να δικαιολογούνται από επιτακτικούς λόγους γενικού συμφέροντος και να είναι κατάλληλοι να διασφαλίσουν την επίτευξη των επιδιωκόμενων σκοπών και να μην υπερβαίνουν το αναγκαίο για την επίτευξη του επιδιωκόμενου σκοπού μέτρο (αποφάσεις της 19ης Μαΐου 2009, *Apothekerkammer des Saarlandes* κ.λπ., C-171/07 και C-172/07, EU:C:2009:316, και της 15ης Οκτωβρίου 2015, *Τομάσονα*, C-168/15, EU:C:2016:602).
- 18 Ακόμη και από την άποψη αυτή, υφίστανται είναι αμφίβολο εάν τα άρθρα 59a, 59e, 59h του προΐσχύσαντος BRAO περιέχουν, με συνοχή και συστηματικότητα, περιορισμούς που αποσκοπούν στη διασφάλιση της ανεξαρτησίας του δικηγορικού επαγγέλματος και της ορθής απονομής της δικαιοσύνης. Επιδιωκόμενος σκοπός του νόμου είναι η διασφάλιση της ανεξαρτησίας του δικηγορικού επαγγέλματος, αποκλείοντας τη συμμετοχή στην εταιρία προσώπων με αμιγώς οικονομικά συμφέροντα, επιτρέποντας μόνο σε πρόσωπα που ασκούν συναφή επαγγέλματα να γίνουν μέλη της εταιρίας και υποχρεώνοντας τα πρόσωπα αυτά να δραστηριοποιούνται επαγγελματικά μέσω της δικηγορικής εταιρίας. Κατ' αρχήν, ο περιορισμός του κύκλου των εταίρων έχει, βέβαια, ως αποτέλεσμα τρίτοι που δεν πληρούν τα κριτήρια αυτά να μη μπορούν να ασκήσουν ως εταίροι καμία επιρροή στην εταιρία. Ωστόσο, ο περιορισμός αυτός δεν ανταποκρίνεται στην απαίτηση περί συνοχής, εάν οι εταίροι που πληρούν τις προϋποθέσεις του άρθρου 59e του προΐσχύσαντος BRAO μπορούν να ασκούν επιρροή στη δράση των διαχειριστών με τον ίδιο τρόπο. Τα άρθρα 59a και 59e του προΐσχύσαντος BRAO δεν περιέχουν ποσοτικές απαιτήσεις σχετικά με την υποχρέωση των εταίρων να συνεισφέρουν την προσωπική τους εργασία. Επομένως, είναι δυνατόν ένας εταίρος να επιδιώκει πρωτίστως οικονομικά συμφέροντα μέσω της συμμετοχής του στην εταιρία και να συμβάλλει μόνον σε περιορισμένο βαθμό στην πραγμάτωση των εταιρικών σκοπών. Επίσης, με κανέναν τρόπο δεν διασφαλίζεται ότι οι δικηγόροι που κατέχουν άδεια άσκησης επαγγέλματος και είναι εταίροι της δικηγορικής εταιρίας συνεισφέρουν σε σημαντικό βαθμό στην εταιρία με την προσωπική τους εργασία.
- 19 Τα νομικά ζητήματα που τίθενται δεν έχουν ακόμη αποσαφηνισθεί στη νομολογία του Δικαστηρίου. Με την απόφαση της 21ης Απριλίου 2005, *Επιτροπή κατά Ελλάδας* (C-140/03, EU:C:2005:242), η οποία αφορά την ελευθερία εγκαταστάσεως, το Δικαστήριο αναγνώρισε, βέβαια, ότι η προστασία της δημόσιας υγείας συνιστά θεμιτό σκοπό που μπορεί να περιορίσει την ελευθερία εγκαταστάσεως. Ωστόσο, τα μέτρα δεν είναι αναλογικά, δεδομένου ότι ως προς αυτό θα αρκούσαν και μικρότερες παρεμβάσεις. Στην προκειμένη περίπτωση, το άρθρο 59f του προΐσχύσαντος BRAO και το καταστατικό της προσφεύγουσας διασφαλίζουν ότι μόνο δικηγόροι μπορούν να ενεργούν ως διαχειριστές της δικηγορικής εταιρίας. Τούτο αντιστοιχεί σε αυτό που το Δικαστήριο έκρινε αναγκαίο για την επίτευξη του σκοπού της προστασίας της δημόσιας υγείας. Επιπλέον, οι εν λόγω διατάξεις περιέχουν κανόνες που διασφαλίζουν την

ανεξαρτησία των δικηγόρων κατά την άσκηση του επαγγέλματός τους έναντι των εταίρων.

- 20 Ούτε από την απόφαση της 19ης Μαΐου 2009, Apothekerkammer des Saarlandes κ.λπ. (C-171/07 και C-172/07, EU:C:2009:316), η οποία αφορά επίσης την ελευθερία εγκαταστάσεως, προκύπτει διαφορετικό αποτέλεσμα. Βεβαίως, με την απόφαση αυτή, το Δικαστήριο επικύρωσε τον γερμανικό κανόνα, σύμφωνα με τον οποίο η εκμετάλλευση φαρμακείου επιφυλάσσεται –πλην ελαχίστων εξαιρέσεων– αποκλειστικά σε φαρμακοποιούς. Επομένως, η εκμετάλλευση φαρμακείου μέσω κεφαλαιουχικής εταιρίας κατ' αρχήν αποκλείεται. Το Δικαστήριο θεμελίωσε την απόφασή του στους ειδικούς κινδύνους και τις ανάγκες που είναι συνυφασμένες με την εμπορία φαρμάκων, καθώς και σε ζητήματα της δημόσιας υγείας. Ωστόσο, ανάλογοι κίνδυνοι δεν υφίστανται όσον αφορά την παροχή νομικών συμβουλών. Επιπλέον, αντίθετα με την περίπτωση της εκμετάλλευσης φαρμακείων, η παροχή νομικών συμβουλών μέσω κεφαλαιουχικών εταιρειών είναι νόμιμη. Τούτο καταδεικνύει ότι, ακόμη και κατά την αντίληψη του νομοθέτη, δεν υφίσταται εν προκειμένω ανάλογη κατάσταση κινδύνων.

Προσβολή των δικαιωμάτων της προσφεύγουσας που απορρέουν από την οδηγία 2006/123

- 21 Σύμφωνα με το άρθρο 15, παράγραφος 2, στοιχείο γ', της οδηγίας 2006/123, τα κράτη μέλη οφείλουν να εξετάζουν, μεταξύ άλλων, κατά πόσον τα νομικά τους συστήματα εξαρτούν την πρόσβαση σε δραστηριότητα παροχής υπηρεσιών ή την άσκησή της από την τήρηση απαιτήσεων που δεν εισάγουν διακρίσεις όσον αφορά την κατοχή του κεφαλαίου εταιρίας. Σύμφωνα με το άρθρο 15, παράγραφος 3, στοιχείο γ', της οδηγίας, οι περιορισμοί πρέπει να είναι αναλογικοί. Τούτο συμβαίνει όταν οι απαιτήσεις είναι κατάλληλες για να εξασφαλίσουν την υλοποίηση του επιδιωκόμενου στόχου και δεν υπερβαίνουν το όριο που είναι απαραίτητο για την επίτευξη του στόχου, το ίδιο δε αποτέλεσμα δεν μπορεί να επιτευχθεί με άλλα λιγότερο περιοριστικά μέτρα. Είναι αμφίβολο εάν οι περιορισμοί που περιέχονται στα άρθρα 59a, 59e, 59h του προϊσχύσαντος BRAO όσον αφορά την απόκτηση μεριδίων σε δικηγορική εταιρία πληρούν τις απαιτήσεις αυτές.
- 22 Οι δραστηριότητες παροχής νομικών συμβουλών από την προσφεύγουσα συνιστούν υπηρεσίες κατά την έννοια του άρθρου 4, σημείο 1, της οδηγίας 2006/123. Η οδηγία αυτή παράγει άμεσα αποτελέσματα υπέρ της προσφεύγουσας. Αυτή μπορεί να επικαλεσθεί ευθέως το γεγονός ότι οι περιορισμοί δεν δικαιολογούνται από το άρθρο 15, παράγραφος 2, στοιχείο γ', και παράγραφος 3, στοιχείο γ', της οδηγίας αυτής (απόφαση της 30ής Ιανουαρίου 2018, X και Visser, C-360/15 και C-31/16, EU:C:2018:44, σκέψη 130). Για τους λόγους που εκτέθηκαν ανωτέρω στις σκέψεις 14 έως 20, υφίστανται σοβαρές αμφιβολίες ως προς το εάν οι περιορισμοί στην απόκτηση μεριδίων δικηγορικής εταιρίας που προβλέπονται στα άρθρα 59a και 59e του προϊσχύσαντος BRAO είναι αναλογικοί κατά την έννοια της οδηγίας. Αντιθέτως, πρέπει να γίνει δεκτό ότι η ανεξαρτησία του δικηγορικού επαγγέλματος, η διασφάλιση της ορθής απονομής της

δικαιοσύνης και η υποχρέωση τήρησης του δικηγορικού απορρήτου και, ως εκ τούτου, η εμπιστοσύνη στην απονομή της δικαιοσύνης διασφαλίζονται επαρκώς από τους περιορισμούς των δικαιωμάτων των εταίρων που προβλέπονται στο άρθρο 59f του προΐσχύσαντος BRAO, καθώς και στο καταστατικό.

Συμβατότητα των περιορισμών που προβλέπονται στα άρθρα 59a επ. του προΐσχύσαντος BRAO με την ελευθερία εγκαταστάσεως

- 23 Αν δεν γίνει δεκτή η άποψη ότι η S-GmbH δεν επιδιώκει να ασκήσει κυρίαρχη επιρροή στη δραστηριότητα της προσφεύγουσας και ότι, επομένως, μπορεί να θίγεται το δικαίωμα της ελεύθερης κυκλοφορίας των κεφαλαίων της τελευταίας, πέραν της παραβίασης της οδηγίας 2006/123, πρέπει να εξετασθεί τυχόν προσβολή του δικαιώματος της S-GmbH στην ελευθερία εγκαταστάσεως (άρθρο 49 ΣΛΕΕ). Ακόμη και σε αυτό το πλαίσιο, η προσβολή που υφίσταται λόγω των περιορισμών που προβλέπονται στα άρθρα 59a, 59e, 59h του προΐσχύσαντος BRAO θα μπορούσε να είναι δυσανάλογη.